

Anholt ligger midt i Kattegat.

Her er højt til himlen. Anholt ligger midt i Kattegat, hvorfra man kun kan se hav uden landkending horisonten rundt. Da en kendt geolog sidst i 1800-tallet undersøgte øens geologi, skrev han i sine optegnelser: "Ørkenen er af et saa øde og trist Udseende, som man kun træffer det faa Steder her i Landet". Om det var øens isolerede beliggenhed, der var med til at overvælde Axel Jessen, ved vi ikke helt, men sikkert er det, at øens vidtstrakte klitlandskaber gjorde indtryk på ham.

Anholt kan opdeles i tre forskellige landskaber. Et istidslandskab, et kystlandskab med strandvolde og et klitlandskab.

Det ældste er istidslandskabet. Det ses på øens vestlige del nord og syd for byen. Det opbygges af lag fra istiden,

der tilsammen danner et knapt 50 meter højt bakkelandskab. Det er tydeligt at se, hvor der er istidslag på øen, for de afgrænses til alle sider af stejle skrænter. Det er dog svært at få et indblik i hvad bakkelandskabet egentligt indeholder, for skrænterne er for længst groet til overalt.

Bakkelandskabet har højst sandsynligt været langt større, end det syner i dag. Men stigningen i havet, der gjorde sig gældende efter istiden, har formodentligt gnavet en del af det gamle landskab bort. På et tidspunkt har Anholt hævet sig i takt med den efterfølgende landhævning, der omfattede hele Skandinavien. Herved blev områder, der tidligere var dækket af Stenalderhavet, tørlagt. Det betød, at havet begyndte at aflejre sand og grus på de lavvandede områder, der lå i læ for bølgerne omkring øen.

Dette er årsagen til at langt hovedparten af Anholt opbygges af strandsand og – grus. Det er oven i købet aflejret i imponerende strandvoldssystemer. Strandvoldene ses som mere eller mindre tydelige langstrakte grus- og stenrygge, der adskilles af sandede lavninger. Strandvoldene ligger i et bestemt mønster, der viser, hvor havet og bølgerne har lagt nyt land til øen i årtusinder. De ældste strandvolde er vokset ud fra det læ, der opstod bag ved det gamle bakkelandskab mod øst. Bølgerne sled materiale af på vestsiden af øen, fragtede småsten og grus med om på østsiden og aflejrede det. Senere voksede der nye strandvolde på i sydlig og nordøstlig retning. Aller yngst er strandvoldssystemerne omkring Flakket på øens nordside. Her mødes to havstrømme, der løber sydvest og nordøst om øen. Det land, de tilsammen opbygger, det vil sige området nord for Flakket, kaldes et vinkelforland.

Ser man på Anholt fra luften eller på et kort, minder formen på øen med lidt god vilje om en lille buttet mejse,

På den yderste spids af Totten holder sælerne til.

der har trukket benene op under sig. Næbbet peger mod vest, halen peger højt op i luften mod nordøst. Istidslandskabet udgør mejsens hals og bryst. Vingerne er det ældste strandvoldssystem. Bugen og halen følger herefter. Og til sidst blev vinkelforlandet dannet, det er hovedet på fuglen.

I dag vokser fuglen Anholt i nordøstlig retning. Strømmen fragter hele tiden materiale med sig og lægger det til ved Totten, så halefjerene i princippet bliver længere og længere. På gamle kort kan man se, at Totten har skiftet udseende ret ofte. Sidst i 1800-tallet var Totten langstrakt, men i midten af 1900-tallet fik den et lille knæk, omtrent hvor fyret ligger i dag. Om 100 år ser denne del af Anholt formodentlig anderledes ud igen. For kysten ændrer hele tiden udseende, ligesom man kender det ved Skagens Gren. På den yderste spids af Totten kan man i øvrigt ofte se sæler.

Overalt er sandet blæst sammen i store klitter. Det er det område, der kaldes Ørkenen. Langt tilbage i tiden, var Ørkenen dækket af skov. Her var skovfyren det do-

Østspidsen af Anholt med fyret yderst

2 minerende træ. Men allerede i oldtiden blev skovfyrt fortrængt af egen i det øvrige Danmark. Med undtagelse af Anholt. Her holdt den sig lige ind til beboerne i 1600-tallet fældede den. Man skulle bruge store mængder træ til tømmer, opvarmning og saltudvinding. Desuden krævede det daværende vippefyrt på Totten meget brændsel. Siden har græssende får forhindret området i at springe i skov igen.

Da skoven forsvandt, havde vinden frit spil på den sandede overflade og sandflugten forvandlede de gamle strandvoldssletter til et klitlandskab. Ørkenen blev skabt. En sjov detalje er farven på selve sandet. Det er brunligt rødt, fordi hvert enkelt sandkorn er belagt med jern. Det er i øvrigt et fænomen man kender i dag fra "ægte" ørkenegne. Processen foregår i øvrigt også under vore hjemlige himmelstrøg, dog knapt så udpræget på grund af det noget køligere klima. Når alt klitsandet i Danmark ikke er rødt skyldes det at jernet vaskes af, ja faktisk slides det af, når det regner.

Øens plantevækst er yderst sparsom. Revling, hjælme og sandskæg foruden mosser og laver er de hyppigste vækster. De blomstrende planter er typiske for hedesamfundet. Høgeurt, gul snerre timian, blåklokke og blåmunke står hist og her og lyser op med deres blå og gule farver.

De insekter, der har fundet sig til rette på øen, er til gengæld mangfoldige, og der ses en del sjældne arter. Den op til tre centimeter lange sandørentvist lever kun i Ørkenen på Anholt. For både flora og fauna er det, foruden den næringsfattige sandjord, de ekstreme udsving i temperatur, der sætter dagsordenen. Om dagen hvor solen skinner og varmer sandet op, kan det blive ekstremt varmt. De fleste har formodentligt selv prøvet af brænde fødderne på sommerens varme strandsand. Men om natten bliver det meget koldt. For næsten intet holder på temperaturen. Sådanne udsving i temperatur er der ikke mange planter og dyr, der kan leve under.

Afslutningsvis skal det nævnes, at Axel Jessens gamle beskrivelse i dag slet ikke synes retfærdig. Anholt er enestående i udseende og opbygning, hvor de landskabelige hovedtræk klart fortæller om øens tilblivelse. Og geologisk set er undergrunden under Anholt særdeles interessant. I 1990 udførte Århus Universitet en dyb boring på øen, der nåede næsten 300 meter ned under overfladen. Direkte under istidslagene stødte man på lag, der var over 250 millioner år gamle. Tilsvarende rækkefølge i undergrundens lag kendes i dag kun fra Bornholm.

Tag på ørkenvandring

Vel er det ikke Sahara. For der findes ikke "rigtige" ørkener i Danmark. Men ørkenen på Anholt er intet mindre end Danmarks svar på Sahara. Den udgør størsteparten af øen og dens rødlige sand skjuler den bakke, som Anholt i virkeligheden består af. Sandet byder på barske livsbetingelser for både planter og dyr. Det kræver en helt særlig hårdførhed og opfindsomhed at vokse her, hvis man, som dyrene, skal finde føde.

Hvor:

Anholt ligger midt i Kattegat. Der er færge fra Grenaa til Anholt.

Koordinater:

56.716083
11.510925

Find flere steder på:
www.geus.dk/naturperler

GEUS

www.geus.dk

Tekst:

Geolog og naturvejleder Tove Stockmarr